

5. Соловьев Г.А. Институт внутренних аудиторов в США / Г.А.Соловьев // Бухгалтерский учет. – 2007. – № 1. – С. 27-29.
6. Федулова Л. Управління аудиторською діяльністю / Л.Федулова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 8. – С. 19-20.

УДК 336.14:353

ОЦІНКА БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТАН ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

**О.В.СУХОРУКО – к.е.н., доцент,
О.С.НОВОСЬОЛОВА – Херсонський НТУ**

Постановка проблеми. Труднощі на шляху фінансової стабілізації та економічного зростання України значною мірою зумовлені дефіцитом фінансових ресурсів. Одним із інструментів пом'якшення фінансових проблем та пожвавлення економічної кон'юнктури в країні є запозичення. Як правило, наявність запозичень призводить до виникнення державного боргу, що, у свою чергу, спонукає владні структури до розробки ефективної політики управління державним боргом.

Дефіцит Державного бюджету України, залучення та використання позик для його покриття призвели до формування і значного зростання державного боргу в Україні. Великі розміри внутрішнього і зовнішнього державного боргу, а також відповідно зростання витрат на його обслуговування обумовлюють необхідність вирішення проблеми державного боргу, а відтак і пошуку шляхів удосконалення механізму його управління.

Стан вивчення проблеми. Державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох вчених, управління державним боргом розглядають як з точки зору важливості для фінансової політики держави, так і з точки зору перспектив формування та розвитку національної економіки. Теоретичним і практичним питанням державного боргу присвячено роботи українських дослідників: Ю.Алексєєва, В.Андрущенко, О.Барановського, Т.Вахненко, А.Гальчинського, В.Гейця, Н.Зражевської, В.Козюка, Г.Кучера, І.Луніної, З.Лютого, Є.Новицького Я.Онищук, О.Плотнікова та ін.

Завдання і методика дослідження. Метою дослідження є аналіз стану та динаміки показників державного боргу України за період 2007 – 2009 рр., виявлення закономірностей та можливих шляхів оптимізації державного боргу.

Результати досліджень. Державний борг – це сума заборгованості за всіма борговими зобов'язаннями держави, відсотки за нею і невиконані фінансові зобов'язання держави перед суб'єктами економіки.

Загальна сума державного боргу складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (як внутрішніх, так і зовнішніх), і відсотків за ними, включаючи надані іноземним позичальникам гарантії за кредитами місцевим органам влади і державним підприємствам. Крім того, до державного боргу включаються неоплачені державні замовлення, заборгованість із заробітної плати перед бюджетниками, невідшкодований податок на додану вартість та ін., оскільки практично ця заборгованість являє собою некоректно оформлений державний борг, на який до того ж не виплачуються відсотки.

Державний борг поділяється також на внутрішній і зовнішній. Внутрішній борг – це сукупність зобов'язань держави перед резидентами, а зовнішній борг — сукупність зобов'язань держави перед нерезидентами (незалежно від того, в чийй національній валюті номіновано зобов'язання) [5, с.201-202].

Незбалансованість державного бюджету України, дефіцитність торговельного балансу, прийняття державою боргів підприємств і невважена політика державного запозичення вкрай загострили проблему державного боргу, оскільки призвели до значного зростання його величини. Дані щодо обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу наведені у табл. 1 [4].

За даними табл. 1 видно, що величина державного та гарантованого державою боргу за період 2007-2009 рр. стрімко збільшувалася, причому темп приросту у 2008 р. склав 113,4%, а у 2009 – 67,3%, що пов'язано з глобальною фінансовою кризою, яка впливаючи на економічну рецесію в Україні, викликала зростання потреб держави у позикових ресурсах. У зв'язку з цим, а також через значну девальвацію національної валюти, протягом 2008-2009 років сума державного і гарантованого державою боргу зросла більше, ніж у три рази.

На 31 грудня 2009 р. загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу склав 316884,61 млн. грн., порівняно з 2008 – 189410,39 млн. грн. та у 2007 – 88744,74 млн. грн. Аналіз структури державного боргу у розрізі окремих статей дає змогу дійти таких висновків:

– найбільший приріст досліджуваних показників спостерігався за показником внутрішнього боргу у 2008 р., порівняно з 2007 р. – +152,1%, зокрема, у складі внутрішнього державного боргу найсуттєвіше зросла заборгованість перед юридичними особами – +266,5%;

– державний зовнішній борг у 2008 р. збільшувався меншими темпами, ніж внутрішній, темп приросту якого становив 64,6%, зростання відбулося в основному через збільшення заборгованості за позиками, наданими закордонними організаціями економічного розвитку (+95,8%);

Таблиця 1 – Динаміка державного та гарантованого державою боргу України

Показник	31.12.2007, млн. грн.		31.12.2008, млн. грн.		Темп при- росту 2008/2007, %		31.12.2009, млн. грн.		Темп при- росту 2009/2008, %	
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1										
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	88744,74	189410,39	113,4	316884,61	67,3					
Державний борг	71294,28	130689,65	83,3	226996,31	73,7					
Внутрішній борг	17806,39	44888,55	152,1	91070,08	102,9					
1. Заборгованість перед юридичними особами	9146,57	33521,86	266,5	87631,51	161,4					
2. Заборгованість перед банківськими установами	8659,82	11144,69	28,7	3438,59	-69,1					
Зовнішній борг	53487,89	88023,10	64,6	135926,23	54,4					
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями екон. розвитку	12542,58	24555,99	95,8	67764,17	176,0					
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	9778,88	13280,7	35,8	12540,71	-5,6					
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	0,38	0,55	46,3	0,59	5,5					
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	31166,05	48185,81	54,6	55620,76	15,4					
Гарантований борг	17450,46	58720,74	236,5	89888,30	53,1					
Внутрішній борг	1000,99	2000,99	99,9	14062,84	602,8					
1. Заборгованість перед юридичними особами	1000,01	2000,01	100,0	6366,69	218,3					
2. Заборгованість перед банківськими установами	-	-	-	7695,19	-					
3. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	0,95	0,95	0	0,95	0,0					
Зовнішній борг	16449,50	56719,77	244,8	75825,46	33,7					
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями екон. розвитку	3358,71	38656,39	1050,9	51432,08	33,0					
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	56,06	15,33	-72,7	-	-100,0					
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	9041,02	12985,29	43,6	5194,88	-60,0					
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	3993,71	5062,75	26,8	19198,51	279,2					

– гарантований державою борг у 2008 р., порівняно із 2007 р., зріс на 236,5% або на 41270,27 млн. гривень. Таке значне збільшення гарантованого боргу спостерігалось через відповідне зростання зовнішнього гарантованого боргу (+244,8%), зокрема, заборгованість перед міжнародними організаціями економічного розвитку на 31.12.2008 р. склала 38656,39 млн. грн., таким чином, приріст до попереднього року склав +1050,9%, що пов'язано із отриманням Україною кредиту від Міжнародного Валютного Фонду. Однак, у складі гарантованого боргу 2008 р. стаття заборгованості перед закордонними органами управління зменшилася на 72,7%, або на 40,73 млн. грн.

У 2009 р. загальна сума боргових зобов'язань України знову збільшилася, хоча і меншими темпами, ніж у 2008 р. (темп приросту склав 67,3%). Щодо державного боргу України, то станом на 31.12.2009 р. він становив 226996,31 млн. грн., що 73,7% більше, ніж у 2008 р.

Загалом абсолютні показники зовнішнього державного боргу є більшими від внутрішнього, відповідно 135926,23 млн. грн. проти 91070,08 млн. грн., хоча і надалі темпи приросту внутрішнього боргу є більшими. Відносно гарантованого боргу, то станом на 31.12.2009 р. він складає 89888,31 млн. грн. (+53,1% до відповідного показника 2008 р.). У 2009 р. у складі внутрішнього гарантованого боргу з'явилася стаття заборгованості перед банківськими установами на суму 7695,20 млн. грн. Зростання зовнішнього гарантованого боргу склало 19105,69 млн. грн., або 33,7%. Відповідне збільшення забезпечило зростання зобов'язань перед міжнародними організаціями економічного розвитку та заборгованість, не віднесена до інших категорій. Проте повністю були погашені зобов'язання за позиками іноземних органів управління та частково позики, надані іноземними комерційними банками.

Протягом 2009 р. сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 127474,22млн. грн. в основному за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики для збільшення статутних капіталів банків та НАК «Нафтогаз України» (на суму 4400 млн. грн.) та для поповнення Стабілізаційного фонду (на суму 4700 млн. грн.), отримання другого траншу позики Міжнародного валютного фонду (на суму 36900 млн. грн.), отримання першої програмної позики Світового банку на реабілітацію фінансового сектора (на суму 3200 млн. грн.) та зростання курсів іноземних валют до гривні (на суму 6000 млн. грн.). Більш детально структура боргових зобов'язань України відображена на рис. 1 [3].

З рис. 1 видно, що частка державного внутрішнього боргу у 2007 – 2009 рр. збільшилася з 20,06 до 28,74% від загального розміру боргових зобов'язань України, при цьому, питома вага державного зовнішнього боргу зменшилася з 60,27% до 42,89%, а частка гарантованого державою боргу змінилася із 19,66 до 28,37%.

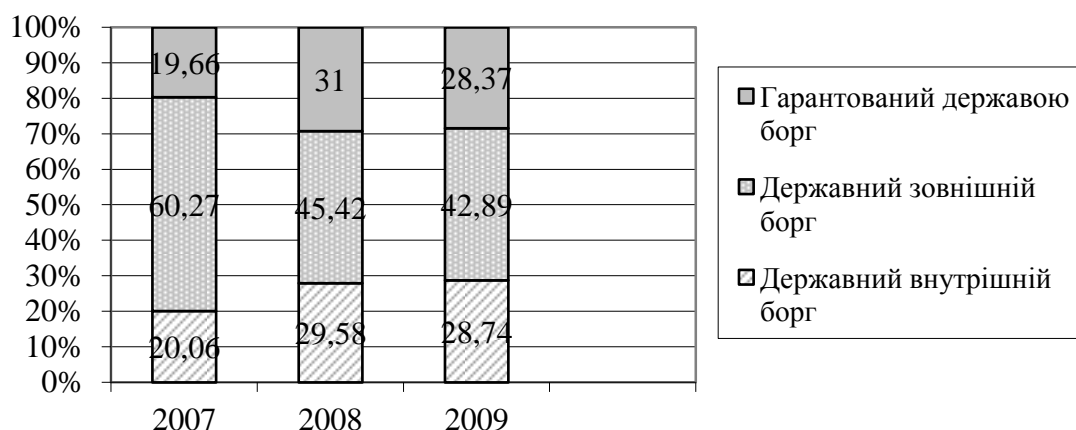

Рисунок 1. Структура боргових зобов'язань України

Таким чином, доцільно відмітити переважання зовнішніх боргових зобов'язань України над внутрішніми, що є негативним явищем, тому що майбутні виплати за зовнішніми запозиченнями депресивно позначаються на економічному становищі в країні, оскільки відбувається вивіз ресурсів з країни.

Важливе значення при розгляді та аналізі стану державного боргу має такий показник, як співвідношення між загальними борговими зобов'язаннями держави та величиною валового внутрішнього продукту (рис. 2) [3].

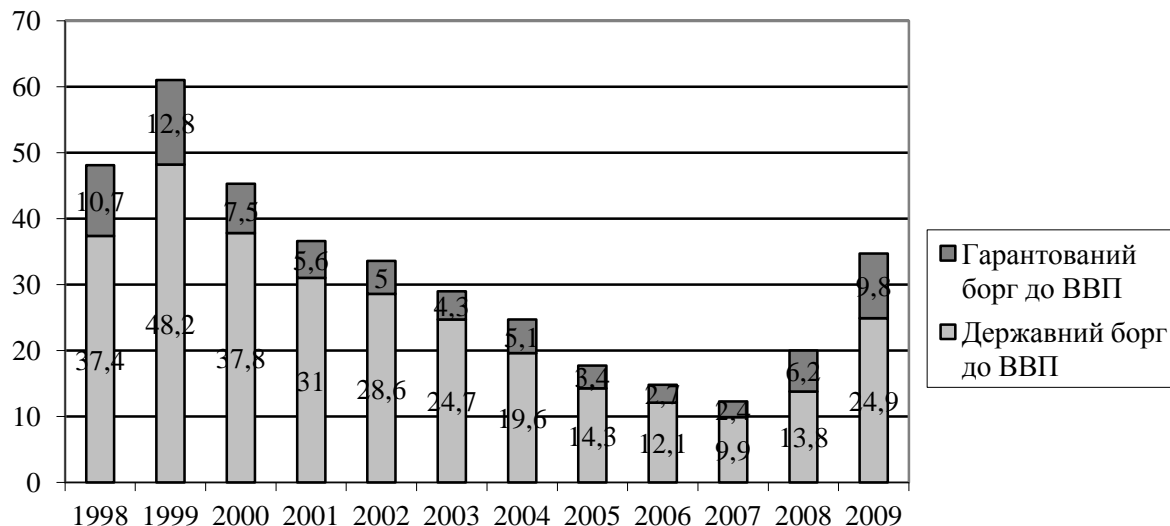

Рисунок 2. Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП

Значення показника співвідношення державного боргу і ВВП свідчить про економічно безпечний розмір державного боргу і відповідає критеріям, визначеним Бюджетним кодексом України (критичний рівень показника не повинен перевищувати 60%) [1]. Так, якщо у 2002 р. співвідношення становило 28,6%, то у 2005 р. досліджуваний показник зменшився до 14,3%, а у 2006 р. становив уже 12,1%, на кі-

нець 2007 р. – 9,9%, але протягом 2008 р. досліджуваний показник збільшився і становив уже 13,8%. Показник рівня відношення державного боргу до ВВП на кінець 2009 р. становив 23,2%, а державного та гарантованого державою боргу до ВВП – 33%, що також є прийнятним з точки зору фінансової безпеки держави [3]. Проте навіть таке співвідношення не є позитивним для економіки України, зважаючи на те, що можливості України щодо управління державним боргом зазнають суттєвих обмежень.

У валютній структурі державного та гарантованого державою боргу відбулися зміни, які характеризує табл. 2 [4].

Таблиця 2 – Державний та гарантований державою борг України (у розрізі валют погашення),%

Валюта	31.12.2007 р.	31.12.2008 р.	31.12.2009 р.
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	100,00	100,00	100,00
ЄВРО	11,48	7,76	5,46
Долар США	64,67	47,70	29,39
СПЗ	2,45	19,14	29,06
Українська гривня	15,31	20,57	34,81
Швейцарський франк	3,87	2,94	-
Японська єна	2,22	1,88	1,28

За даними табл. 2 видно, що протягом досліджуваного періоду спостерігалось значне коливання валютної структури державного боргу. Так, у 2007 р. боргові зобов'язання України були виражені переважно у дол. США – 64,67%, така ж тенденція зберігалася і протягом 2008 р. – 47,70%, однак при цьому збільшилась частка боргу, виражена у гривнях – 20,57% порівняно з 15,31% у 2007 р., а в 2009 р. даний показник збільшився вже до 34,81%, а доларовий еквівалент боргу зменшився до 29,39%.

Графік погашення основної суми державного боргу відображено (рис. 3) [2].

У 2010 р. сума на погашення державного боргу передбачається на рівні 15,2 млрд. грн. Протягом наступних 3 років суми погашення збільшуватимуться від 17,4 млрд. грн. у 2011 р. до 15,9 млрд. грн. у 2013 р. Графік відображає практичну відсутність боргового навантаження у 2014 р. та його зменшення, починаючи з 2016 р.

Висновки та пропозиції. Незважаючи на те, що загалом показники державного боргу знаходяться на допустимому для економічної безпеки рівні, сума боргових зобов'язань має істотну тенденцію до збільшення. Подальше зростання обсягу запозичень спричинить зниження рівня боргової безпеки держави, що, у свою чергу, призведе до зростання відсоткових ставок на ринку державних запозичень, підвищення рівня оподаткування господарюючих суб'єктів, зменшення виробни-

чого споживання внаслідок падіння інвестицій, відпливу з країни сукупних валютних резервів, передачі частини державної власності у власність зарубіжних країн, зниження міжнародного престижу країни, посилення невпевненості населення у завтрашньому дні.

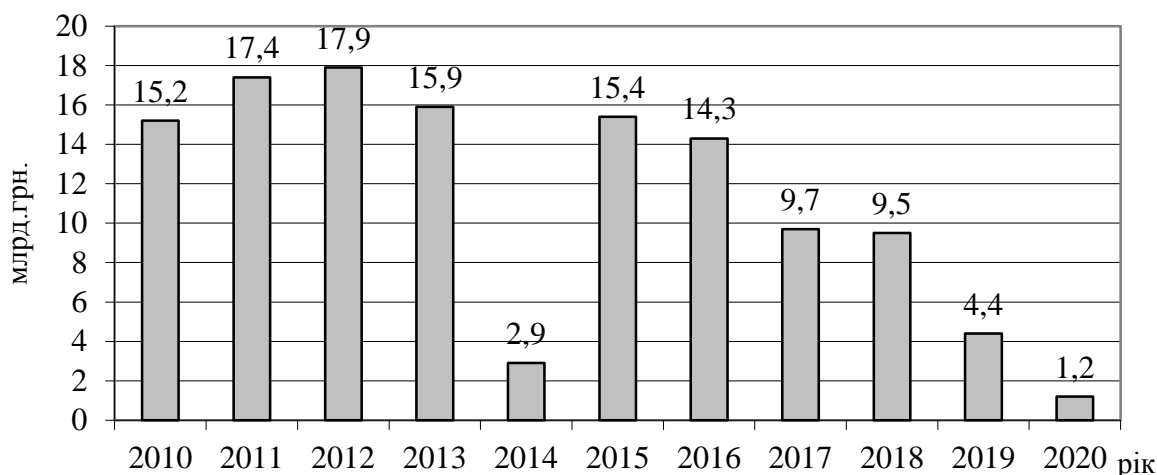

Рисунок 3. Погашення основної суми державного боргу

Усе вищевикладене дає підстави стверджувати про необхідність продуманого комплексного вирішення проблеми управління борговою політикою з метою запобігання можливим загрозам фінансовій безпеці України, створення дієвої системи управління бюджетним дефіцитом і державним боргом.

Підвищення рівня боргової безпеки держави вимагає:

- удосконалення законодавчого забезпечення формування внутрішньої та зовнішньої заборгованості;
- розроблення обґрунтованої стратегії залучення позик (внутрішніх і зовнішніх, довгострокових і короткострокових) в економіку України, у якій має бути вказано пріоритети, інструменти і підходи до банків-партнерів;
- переведення частини заборгованості у державні цінні папери;
- проведення скоординованої політики, спрямованої на дотримання співвідношень між зовнішніми і внутрішніми запозиченнями;
- прийняття реальних бюджетів на основі Бюджетного Кодексу;
- зміни структури державного боргу і переведення його на більш довгострокове обслуговування;
- відмови від існуючої практики прийняття разових рішень, не підпорядкованих єдиній політиці державних запозичень;
- зменшення обсягів іноземних кредитів, гарантованих урядом (повної відмови від подібної практики);
- забезпечення умов і сприяння самостійному виходу вітчизняних підприємств на міжнародні фінансові ринки для залучення інвестицій; запровадження системи управління державним боргом, яка б дозволила приймати рішення скоординовано і зважено, з урахуван-

ням ситуації, що склалась у фінансовій сфері; підвищення прозорості здійснення державних запозичень.

Перспективи використання результатів дослідження. Важливо зауважити, що наявність боргових зобов'язань у держави не завжди є негативним явищем. Ефективність боргової політики залежить від напрямів вкладення запозичених коштів. На сучасному етапі державні позики використовувалися в основному на фінансування бюджетного дефіциту, формування валютних резервів і підтримку національної валюти. Однак, на нашу думку, політика держави повинна формуватися з урахуванням пріоритетності розвитку та формування ефективною і конкурентноздатною економіки, а не забезпечення поточних видатків. Усі види довгострокових позик органів державної влади мають спрямовуватися на збільшення обсягу вкладень у реальний сектор і створення умов для активізації інвестиційного процесу у всіх галузях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України від 21.06. 2001 р. – №2542-III [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Аналітичні матеріали щодо державного боргу / Офіційний сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=224494&cat_id=224493
3. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу (станом на 31.12.2009) / Офіційний сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/246045/file/BD42259B.pdf>
4. Статистичні матеріали по стану державного боргу України на 31.12.2009 р. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/249538/file/31122009stat.pdf>
5. Романенко О.Р. Фінанси: Навч.-метод. посіб. — К.: КНЕУ, 2003. — 387 с.

УДК 330.567.2/4

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В.М.ФОМШИНА – к.е.н., доцент, Херсонський НТУ

Постановка проблеми. Одним із провідних мотивів соціально-економічних перетворень 90-х років в Україні було подолання відставання від передових світових держав. Минулі два десятиліття трансформації – термін достатній за світовими мірками для визначення перших їх результатів. Країни, що досягли успіху в модернізації своїх економік, затратили в середньому 20-30 років. Фінляндії було доста-